

Oplegnotitie Participatierapportage POVI

Aanleiding

Voor de ontwikkeling van de Provinciale Omgevingsvisie (POVI) heeft de provincie Fryslân in 2024 een breed participatieproces doorlopen. Dit proces bestond uit twee fasen:

- Inhoudelijke sprintsessies met deskundige stakeholders,
- Brede participatie met inwoners, jongeren, maatschappelijke organisaties, eilandgemeenschappen, online deelnemers en bestuurders.

De bijgevoegde participatierapportage beschrijft dit proces, de opbrengsten en de betekenis ervan voor de ontwerp-POVI. De opbrengsten uit deze rapportage hebben we kort in deze oplegnotitie toegelicht.

Doel van deze notitie

Deze oplegnotitie biedt een beknopt overzicht van de belangrijkste inzichten uit de participatie en hoe deze beleidsmatig richting geven aan de uitwerking van de ontwerp-POVI. Dit in aanvulling op de uitgebreide participatierapportage.

Opbrengsten uit het participatieproces

1. Maak duidelijke keuzes

Vrijblijvendheid is niet langer passend. Men vraagt nadrukkelijk om richtinggevende keuzes per gebiedstype. Dat biedt perspectief voor uitvoering, vertrouwen en regionale samenwerking.

2. Water en bodem zijn leidend

Water- en bodem zijn leidend bij ruimtelijke keuzes. Dit vormt een randvoorwaarde voor wonen, landbouw, energie, natuur en infrastructuur.

3. Gebiedsgericht werken is noodzakelijk

Leefbaarheid, voorzieningen en bereikbaarheid vragen om gebiedsprofielen met bijpassende ontwikkelprincipes.

Jongeren willen toekomstperspectief

4. Jongeren willen toekomstperspectief

Betaalbare woningen, banen en voorzieningen zijn randvoorwaarden om in Fryslân te blijven.

5. Waddeneilanden hebben specifieke opgaven

De eilandbewoners benadrukken urgente woningnood, de noodzaak van betrouwbare bereikbaarheid en ruimte voor lokale initiatieven. Sluit daarbij aan op de schaal en kwetsbaarheid van de eilanden.

6. Wonen geeft spanning tussen vraag en ruimte

De woningmarkt is urgent. Tegelijkertijd botsen woningbouwlocaties met wateropgaven, natuur, landschap en netcapaciteit. Dit vraagt om scherpe ruimtelijke keuzes en regionale afstemming.

7. Bereikbaarheid als basisvoorwaarde

Bereikbaarheid bepaalt de vitaliteit van dorpen en regio's. Dit geldt in het bijzonder voor jongeren en eilandbewoners. Verkeersveiligheid en basisbereikbaarheid komen breed terug.

8. Energie en landschap

De energietransitie vraagt om ruimtelijke afwegingen. Netcongestie vormt een knelpunt. Men vraagt om duidelijke voorkeurslocaties en kaders waarin landschap en ecologie richtinggevend blijven.

9. Landbouw, natuur en voorspelbaarheid

Biedt duidelijkheid en consistentie in de koers voor landbouw en natuur, gebaseerd op water en bodem. Innovatie, kringlooplandbouw en biodiversiteit worden breed gesteund.

10. Gezonde leefomgeving

Gezondheid is een belangrijk thema, gekoppeld aan luchtkwaliteit, veiligheid, groen, bewegen en mentale balans. Dit vraagt om preventieve structurele integratie in ruimtelijke afwegingen.

11. Bestuurlijke afstemming en uitvoerbaarheid

Bestuurders vragen om voorspelbare kaders, regionale samenhang en duidelijkheid over juridische en uitvoeringsaspecten. Water en bodem worden bevestigd als harde randvoorwaarden.

12. Ruimte voor initiatieven vanuit de Mienskip

Inwoners vragen om ruimte voor lokale initiatieven binnen heldere kaders. Experimenteerruimte wordt waardevol gevonden, zolang dit past binnen gebiedslogica en ecologische randvoorwaarden.

Beleidsmatige betekenis voor de ontwerp-POVI

- De participatie ondersteunt de volgende beleidskeuzes voor de ontwerp-POVI:
- water en bodem sturend;
- gebiedsprofielen zijn de basis voor ruimtelijke afwegingen;
- jongerenperspectief integraal verankeren in wonen, economie en voorzieningen;
- Waddeneilanden krijgen een eigen ontwikkelprincipe;
- ruimtelijke keuzes voor woningen, energie en landbouw worden expliciet gemaakt;
- gezondheid als een integraal criterium;
- ruimte voor initiatieven met duidelijke voorwaarden;
- interbestuurlijke uitvoerbaarheid wordt verankerd.

Tot slot

Het participatieproces heeft een breed gedragen fundament geleverd voor de ontwerp-POVI. De inzichten uit fase 1 en 2 vullen elkaar aan en geven richting aan de keuzes die de provincie moet maken om Fryslân voor nu, straks en later toekomstbestendig te ontwikkelen.

Participatierapportage POVI

Werken aan een toekomstbestendig Fryslân

Beleidssamenvatting

Voor de ontwikkeling van de Provinciale Omgevingsvisie (POVI) heeft de provincie Fryslân een zorgvuldig en breed participatieproces doorlopen bestaande uit twee fasen. In fase 1 is samen met deskundige stakeholders gewerkt aan de inhoudelijke basis van de visie; in fase 2 is deze basis getoetst, aangevuld en aangescherpt met input van inwoners, jongeren, maatschappelijke organisaties, eilandgemeenschappen, online deelnemers en bestuurders. De opbrengsten ondersteunen een aantal duidelijke beleidslijnen en maken inzichtelijk welke keuzes nodig zijn om Fryslân toekomstbestendig te ontwikkelen. Deze beleidssamenvatting vertaalt de participatie-opbrengsten uit de rapportage naar de kern van de beleidsrichting voor de ontwerp-POVI.

1. Helder richtinggevend beleid is noodzakelijk

De meest uitgesproken conclusie uit beide fasen is dat vrijblijvendheid niet meer werkt. Inwoners, gemeenten, organisaties en bestuurders ervaren dat de grote opgaven van Fryslân – wonen, landbouw, water, energie, mobiliteit, natuur, gezondheid en leefbaarheid – elkaar steeds meer raken. De provincie wordt gevraagd om expliciete keuzes te maken over ruimtegebruik, functies per gebiedstype en de verhouding tussen ontwikkeling en bescherming. Beleidsmatige kaders moeten voorspelbaar, uitlegbaar en gebiedsgericht zijn, zodat gemeenten, maatschappelijke partners en inwoners weten waar zij aan toe zijn.

Beleidsrichting: *de ontwerp-POVI moet concrete, richtinggevende keuzes bevatten die per gebiedstype duidelijk maken wat wél en niet mogelijk is.*

2. Water en bodem worden de structurele basis voor ruimtelijke keuzes

Water en bodem worden unaniem gezien als bepalende randvoorwaarden voor de ruimtelijke ontwikkeling van Fryslân. Zowel deskundigen als inwoners wijzen op verzakkingen, wateroverlast, droogte, veenweideproblematiek en druk op natuur als voorbeelden van de fysieke grenzen van de provincie. In de kern betekent dit dat ontwikkelingen moeten passen bij de draagkracht van het landschap.

Beleidsrichting: *water en bodem zijn sturend in alle ruimtelijke afwegingen, en vormen het uitgangspunt voor alle gebiedsprofielen.*

3. Gebiedsgericht werken is noodzakelijk voor leefbaarheid en uitvoerbaarheid

Uit de bewonersavonden, het webinar voor de Waddeneilanden, de jongerenparticipatie en de online reacties komt een samenhangend beeld naar voren: leefbaarheid is niet vanzelfsprekend. Het gaat om voorzieningen die verdwijnen, bereikbaarheid die afneemt, verkeersveiligheid, sociale cohesie en gezondheid. De opgaven verschillen sterk tussen zand-, klei-, veenweidegebieden en de Waddeneilanden. Mensen vragen nadrukkelijk om gebiedslogica en maatwerk in plaats van generieke oplossingen.

Beleidsrichting: *de ontwerp-POVI werkt met gebiedsprofielen en ontwikkelprincipes per gebiedstype, waarmee beleid aansluit op de specifieke opgaven én fysieke kenmerken van elk gebied.*

4. Woningbouw vraagt om scherpe keuzes binnen ruimtelijke en ecologische grenzen

Wonen is de meest gedeelde maatschappelijke zorg. Jongeren willen betaalbare woningen en toekomstperspectief. Dorpen zoeken doorstroom en passende woonvormen. Eilandgemeenschappen benadrukken dat woningnood het voortbestaan van hun leefgemeenschap bedreigt. Bestuurders wijzen op de noodzaak van regionale afstemming, onder andere vanwege netcongestie en voorzieningen. Tegelijkertijd botsen woningbouwambities in delen van Fryslân met wateropgaven, natuurwaarden, landschappelijke kwaliteit en netcongestie.

Beleidsrichting: *de provincie stelt duidelijke kaders voor woningbouwlocaties op basis van gebiedslogica, water en bodem, bereikbaarheid en regionale samenhang.*

5. Bereikbaarheid en mobiliteit zijn randvoorwaarden voor leefbaarheid

Bereikbaarheid bepaalt de leefbaarheid van dorpen, de kansen van jongeren en de vitaliteit van voorzieningen. Jongeren zijn sterk afhankelijk van OV dat vaak beperkte dekking heeft. Inwoners signaleren verkeersveiligheid als groeiend probleem. Op de Waddeneilanden is bereikbaarheid essentieel voor wonen, werken en zorg. Het principe van 'binnen redelijke tijd toegang tot basisvoorzieningen' wordt breed ondersteund, met specifieke invulling voor de eilanden. Bereikbaarheid en mobiliteit zijn daarmee een sleutelonderdeel van ruimtelijke keuzes.

Beleidsrichting: *de ontwerp-POVI borgt basisbereikbaarheid per gebiedstype, met specifieke aandacht voor verkeersveiligheid, OV, fietsroutes en eilandspecifieke verbindingen.*

6. Energie-infrastructuur en landschapskwaliteit moeten in balans worden gebracht

De energietransitie vraagt om uitbreiding en clustering van netwerken, maar dit staat onder druk door netcongestie en impact op het landschap en de leefomgeving. Er is brede steun voor energiehubs en een mix van centrale en decentrale opwek, maar ook voor duidelijke kaders rond waar energie-infrastructuur wél en niet kan. Kortom een samenhangende ruimtelijke strategie is nodig.

Beleidsrichting: *de provincie geeft heldere ruimtelijke kaders voor energieopwekking en -infrastructuur, waarbij landschappelijke kwaliteit en ecologie richtinggevend blijven.*

7. Vernieuwing van landbouw en natuur vraagt om voorspelbaarheid

Stakeholders benadrukken dat water en bodem leidend moeten zijn bij keuzes in landbouw en natuur. Boeren vragen om voorspelbaarheid en een consistente koers richting een toekomstbestendig landgebruik. Kringlooplandbouw, biodiversiteit en innovatie worden breed gezien als kansrijk. Gebiedsprofielen per bodemtype zijn noodzakelijk om duidelijkheid te geven over welke functies in welk gebied passen.

Beleidsrichting: *de ontwerp-POVI biedt lange termijn duidelijkheid over landbouw- en natuurontwikkeling per gebiedstype, gebaseerd op fysieke randvoorwaarden en ecologische opgaven.*

8. Gezonde leefomgeving krijgt een prominente plaats in ruimtelijk beleid

Gezondheid komt in bijna alle bijeenkomsten terug. Inwoners en organisaties koppelen dit aan luchtkwaliteit, verkeersveiligheid, groen, bewegen, mentale balans en sociale samenhang. Deze elementen worden als basisvoorwaarden gezien. Het maatschappelijk middenveld benadrukt dat gezondheid preventief moet worden verankerd in ruimtelijke inrichting. De verwachting is dat dit thema prominenter wordt opgenomen in de ontwerp-POVI dan in eerdere beleidsdocumenten.

Beleidsrichting: gezondheid wordt verankerd als integraal criterium in ruimtelijke afwegingen, waaronder mobiliteit, woonomgeving, energie-inpassing en inrichting van de openbare ruimte.

9. Jongeren: blijven vraagt om perspectief

De voorwaarden voor jongeren om in Fryslân te blijven zijn helder: betaalbare woningen, voldoende banen en toekomstperspectief. Daarnaast missen zij onderwijsopties, voorzieningen en dynamiek, waardoor een groot deel vertrekt en niet terugkeert. Jongeren waarderen de rust en ruimte, maar dit alleen is onvoldoende om binding te houden.

Beleidsrichting: het perspectief voor jongeren wordt meegenomen binnen de thema's wonen, economie, mobiliteit en voorzieningen.

10. Waddeneilanden: woningbouw, bereikbaarheid en ruimte voor initiatieven

De eilanden laten drie prioriteiten zien: acute woningnood, betrouwbare bereikbaarheid en ruimte voor lokale initiatieven zoals circulaire en regeneratieve projecten. Inwoners vragen waarom kansrijke initiatieven vastlopen in regels en pleiten voor experimenteerruimte binnen heldere kaders. De eilanden vragen om een specifieke benadering die rekening houdt met hun schaal en kwetsbaarheid.

Beleidsrichting: de provincie ontwikkelt eiland-specifieke beleidsprincipes binnen de ontwerp-POVI, met aandacht voor woningbouw, bereikbaarheid, lokale initiatieven en landschappelijke draagkracht.

11. Mienskip en provinciale regie: zoeken naar balans

Er is veel trots op de Friese identiteit en de kracht van de Mienskip. Tegelijkertijd ervaren mensen dat lokale initiatieven soms worden belemmerd door regelgeving. Men vraagt om ruimte voor initiatieven die passen binnen gebiedslogica, maar ook om duidelijke provinciale regie waar keuzes complex zijn of belangen botsen. Dit balansvraagstuk is structureel en vraagt om zorgvuldig beleid.

Beleidsrichting: de provincie biedt ruimte voor initiatieven die passen binnen gebiedslogica, met duidelijkheid over voorwaarden en experimenteerruimte waar dat verantwoord is.

12. Bestuurlijke input: afstemming, voorspelbaarheid en uitvoerbaarheid

Gemeentelijke bestuurders en het Wetterskip benadrukken de behoefte aan duidelijkheid, uitvoerbaarheid en regionale samenhang. Netcapaciteit, juridische kaders, waterveiligheid en gebiedsdruk vragen om een eenduidige koers van de provincie. Water en bodem worden daarbij als harde randvoorwaarde bevestigd.

Beleidsrichting: de ontwerp-POVI operationaliseert de gebiedsgerichte keuzes en sluit aan bij interbestuurlijke afspraken, met water en bodem als harde randvoorwaarde.

13. Mienskipinitiatieven vragen om ruimte binnen duidelijke kaders

De Friese identiteit en de kracht van lokale initiatieven worden breed gewaardeerd. Tegelijkertijd ervaren initiatiefnemers dat regelgeving soms innovatie belemmert.

Beleidsrichting: de ontwerp-POVI biedt helderheid over voorwaarden en experimenteerruimte voor mienskipsinitiatieven, binnen ecologische en ruimtelijke grenzen.

14. Spanningsvelden vragen om expliciete strategische keuzes

De participatie brengt structurele spanningen in beeld die beleidsmatig moeten worden afgewogen:

- woningbouw versus landschap en water
- energietransitie versus gebiedskwaliteit
- ruimte voor de Mienskip versus juridische kaders

- dorpsgroei versus teruglopende voorzieningen
- toerisme versus leefbaarheid op de Waddeneilanden

Beleidsrichting: *de ontwerp-POVI benoemt deze spanningsvelden expliciet en geeft per thema een richtinggevende lijn waarmee toekomstige besluitvorming wordt gefundeerd.*

Doorwerking

Het totale participatieproces laat een breed, consistent en toekomstgericht beeld zien. De combinatie van deskundige inzichten (fase 1) en maatschappelijke perspectieven (fase 2) geeft een stevig fundament voor de ontwerp-POVI. In de kern betekent dit: Fryslân moet keuzes maken, gebiedsgericht werken en water en bodem als fundament nemen. Deze uitgangspunten vinden hun doorwerking in de ontwerp-POVI.

Inhoud

Beleidssamenvatting

1. Inleiding	1
2. Context en achtergrond	2
3. Participatiestrategie Provincie Fryslân	3
3.1 Opstellen startnotitie als basis voor het gesprek in fase 1	3
3.2 Fase 1: Sprintsessies met gemeenten en maatschappelijke organisaties	3
3.2.1 Van rode draden, naar denkrichtingen, naar contourenschets	4
3.4 Fase 2: Brede participatie onder inwoners en doelgroepen	4
3.4.1 Jongeren: toekomstperspectief, leefbaarheid en verbinding met de regio	5
3.4.2 Bewonersavonden: leefbaarheid, zorg om voorzieningen en behoefte aan regie	5
3.4.3 Webinar Waddeneilanden: wonen, bereikbaarheid en ruimte voor eilandinitiatieven	6
3.4.4 Maatschappelijk middenveld: energie, landschap, landbouw en gezondheid	6
3.4.5 Online participatie: diversiteit, toegankelijkheid en spiegelinformatie	7
3.4.6 Bestuurderssessies: interbestuurlijke afstemming en behoefte aan helderheid	7
4. Overkoepelende inzichten uit fase 1 en 2	8
4.1 De noodzaak van duidelijke keuzes	8
4.2 Water en bodem als fundament	8
4.3 Leefbaarheid staat onder druk en vraagt om gebiedsgericht maatwerk	9
4.4 De woningmarkt vraagt om ingrijpende keuzes	9
4.5 Bereikbaarheid en mobiliteit zijn cruciaal voor elke opgave	9
4.6 Balans tussen energie, landschap en leefomgeving	9
4.7 Gezonde leefomgeving krijgt een grotere rol dan voorheen	9
4.8 De Friese identiteit en Mienskip blijven bronnen van kracht	10
5. Spanningsvelden	11
6. Tot slot	11

Bijlagen

Overzicht bijeenkomsten externen POVI vanaf 2024 (excel)

Startnotitie

Wrap-up van de sprintsessies, syntheseswerkgroepen en brede sessie

Opbrengsten jongerenparticipatie

Opbrengsten online participatie webinar Waddeneilanden

Opbrengsten online participatie

Opbrengsten participatie bestuurders gemeenten en Wetterskip

Opbrengsten participatie bewoners

Opbrengsten participatie maatschappelijk middenveld

1. Inleiding

De Provincie Fryslân werkt aan een nieuwe Provinciale Omgevingsvisie (POVI). Deze visie geeft richting aan de fysieke leefomgeving voor nu (2024), straks (2050) en later (2100). De visie beschrijft hoe de provincie integraal en in samenhang wil werken aan belangrijke ruimtelijke thema's als wonen, werken, natuur, landbouw, water, energie, mobiliteit, gezondheid en leefbaarheid.

De Omgevingswet vraagt daarbij om een zorgvuldig, transparant en breed participatieproces, waarin inwoners, maatschappelijke organisaties, bedrijven én overheden in een vroeg stadium kunnen meedenken. Participatie is daarmee een belangrijk onderdeel van het besluitvormingsproces.

Deze participatierapportage beschrijft hoe de provincie Fryslân de participatie rond de opstelling van de provinciale omgevingsvisie heeft opgepakt en hoe deze inbreng uit alle participatiemomenten – van sprintsessies tot brede inwonersparticipatie – heeft bijgedragen aan het ontwikkelen van de contourenschets en uiteindelijk de ontwerp-POVI. Daarbij wordt inzichtelijk gemaakt wat de provincie heeft gedaan, wie is betrokken en welke thema's, oplossingen, kansen en zorgen door de deelnemers zijn ingebracht. Tegelijkertijd verlangt de Omgevingswet dat participatie méér is dan het verzamelen van ideeën. Het gaat ook om het inzichtelijk maken van afwegingen. Waar dat al duidelijk is wordt dat in deze rapportage benoemd. Waar dat nog niet het geval is, blijft ruimte open zodat dit in een later stadium kan worden aangevuld.

Deze participatierapportage sluit daarmee goed aan op de vernieuwde werkwijze die de Omgevingswet vraagt. Inzicht in hoe participatie is georganiseerd, wie betrokken zijn, welke input is opgehaald, en hoe deze bijdraagt aan zorgvuldige besluitvorming over de nieuwe visie.

2. Context en achtergrond

Onder de Omgevingswet zijn overheden sinds 1 januari 2024 verplicht om participatie vroegtijdig, transparant en evenwichtig te organiseren. Deze wet schrijft geen specifieke vorm of methode voor, maar stelt wel duidelijke verwachtingen:

- Betrokkenen moeten kunnen meedenken voordat beleidskeuzes worden vastgelegd.
- De provincie moet inzichtelijk maken *wie* betrokken is, *hoe* participatie is georganiseerd en *wat* er met de input is of wordt gedaan.
- De provincie moet laten zien dat zij relevante doelgroepen heeft bereikt, waaronder inwoners, jongeren, ondernemers, maatschappelijke organisaties, natuur- en landbouwsectoren, en andere overheden.
- De provincie heeft de plicht om te laten zien op welke manier de opbrengsten worden gebruikt, maar hoeft niet alles over te nemen. Waar duidelijk is hoe input wordt verwerkt, wordt dit benoemd. Waar keuzes nog moeten worden gemaakt, blijft dit bewust open zodat deze informatie in een later stadium kan worden toegevoegd.
- Participatie moet bijdragen aan de kwaliteit van besluitvorming.

In deze rapportage is hier rekening mee gehouden en vormt daarmee de formele participatieverantwoording voor de POVI.

3. Participatiestrategie Provincie Fryslân

Bij het opstellen en uitwerken van de POVI heeft de provincie het participatieproces in twee fasen ingericht:

Fase 1 – participatie met inhoudelijk deskundige stakeholders;

Fase 2 – brede participatie met inwoners en doelgroepen in de leefomgeving.

De keuze voor deze twee fasen is bewust geweest. Fase 1 was vooral gericht op een inhoudelijke brainstorm met directe partners en stakeholders om het raamwerk voor de visie vast te stellen.

Fase 2 was meer gericht op het toetsen van de inhoudelijke thema's in de visie bij het brede maatschappelijk veld. Hoe dat precies is gedaan leggen we hieronder uit.

3.1 Opstellen startnotitie als basis voor het gesprek in fase 1

Voordat is begonnen met de twee fasen van participatie heeft de provincie eerst een startnotitie geschreven met daarin de hoofdpogaven, urgenties en vertrekpunten voor de Omgevingsvisie. De notitie identificeert kernopgaven zoals veenweiden en de klimaatbestendigheid van Fryslân en stelt drie bewegingen (perspectieven) voor als basis voor de nieuwe visie: een nieuw evenwicht tussen landbouw en natuur, een fossielvrije en circulaire samenleving, en sterke, vitale steden en dorpen. Daarnaast is helder gemaakt waarom keuzes nodig zijn en op welke thema's integrale afwegingen gaan spelen. Dit document vormde het vertrekpunt om gericht het gesprek aan te gaan met gemeenten, maatschappelijke organisaties en kennispartners (fase 1).

3.2 Fase 1: Sprintsessies met gemeenten en maatschappelijke organisaties

Het doel van de eerste participatiefase was om, vóórdat er inhoud werd vastgelegd, samen met deskundige stakeholders (bestaande uit vertegenwoordigers van gemeenten, maatschappelijke organisaties, natuur en terrein behorende organisaties en landbouw) te komen tot een inhoudelijk raamwerk voor de visie. Hierin is in een kortstondig proces van meerdere rondes nagedacht over:

- welke opgaven en knelpunten moeten centraal staan;
- waar liggen kansen;
- welke dilemma's spelen;
- en welke richtinggevende keuzes zijn er denkbaar.

In april 2024 is vervolgens eerst gestart met een reeks sprintsessies gericht op de drie perspectieven uit de startnotitie (landbouw-natuur-klimaat, energie-economie en leefbare steden en streken). Deelnemers ontvingen vooraf uitgebreide achtergrondinformatie, doelstellingen en context. Deze eerste sprintsessies leverden geen losse ideeën op, maar punten die breed herkenbaar zijn. Het resultaat van deze fase waren heldere inzichten in de toekomstige opgaven van Fryslân. Zo kwam uit deze sessies onder andere naar voren dat:

- Water en bodem leidend moeten zijn bij keuzes voor landbouw en verstedelijking;
- De energietransitie vraagt om zowel centrale als decentrale oplossingen;
- Leefbaarheid in dorpen steeds meer onder druk staat zonder woningbouw, bereikbaarheid en voorzieningen;
- Bundeling en concentratie van functies ruimtelijk logisch zijn;
- Er een nieuwe balans nodig is tussen initiatieven vanuit de mienskip en provinciale regie;
- Keuzes helder moeten worden uitgesproken, omdat vrijblijvendheid niet langer werkt.

Deze inzichten vormden vervolgens een aantal rode draden die de basis zijn geweest voor de contourenschets. De rode draden verschilden per perspectief, maar lieten een gedeelde onderstroom zien: 'zonder duidelijke keuzes komen opgaven ruimtelijk vast te zitten.'

Rode draad: Perspectief Landbouw–Natuur–Klimaat

De deelnemers schetsten een toekomst waarin het veenweidegebied een groot omschakelgebied is. Ze benadrukten dat toekomstig landgebruik om belangrijke keuzes vraagt: óf verder op de

huidige weg met technische optimalisatie, óf sterker sturen vanuit het natuurlijke systeem – bodem, water en landschappen – en de functie daaraan aanpassen. De urgentie rond CO₂, waterberging en veenbehoud werd daarbij ook specifiek benoemd.

Rode draad: Perspectief Energie & Economie

Binnen dit perspectief is het beeld ontstaan van een efficiënt energielandschap met zowel centrale als decentrale opwek, energiehub's bij stedelijke kernen, en een gevarieerde energiemix. Er was daarbij overeenstemming dat grote datacenters niet passen bij Fryslân en dat de transitie naar een circulaire economie veel meer ruimte vraagt dan nu wordt aangenomen.

Rode draad: Perspectief Leefbare Steden en Streken

Vanuit dit perspectief kwam leefbaarheid naar voren als een rode draad: compact bouwen, voorzieningen bundelen, bereikbaarheid binnen 30 minuten en meer nadruk op sterke regionale kernen. Verder bleek hierbij dat recreatie en toerisme thema's zijn waar nog weinig richting op is bepaald.

3.2.1 Van rode draden, naar denkrichtingen, naar contourenschets

Bovenstaande rode draden vormden de basis voor een tweede ronde sprintsessies en de bijeenkomsten van de syntheseswerkgroep. Hierdoor ontstond een raamwerk voor de uitwerking van de ontwerp-POVI op basis van twee mogelijke denkrichtingen:

1. **Doorgaan op de huidige weg** – voortbouwen op bestaande programma's met vrijwilligheid, innovatie en draagvlak als uitgangspunt;
2. **Fundamentele keuzes maken en meer regie voeren** – opgaven sturend maken, water en bodem leidend laten zijn en keuzes expliciet onderbouwen.

Tijdens de brede sessie van 6 juni 2024 zijn beide denkrichtingen voorgelegd, bediscussieerd en aangescherpt. Hier werd duidelijk dat doorgaan op de huidige weg ruimtelijk en inhoudelijk gaat knellen, want zonder duidelijke keuzes zijn doelstellingen moeilijk haalbaar.

De syntheseswerkgroep vertaalde deze inzichten vervolgens naar een overkoepelende denkrichting:

“Fryslân werkt toe naar sterke steden en dorpen in een landschap van wereldklasse, waarbij water en bodem het fundament vormen.”

Tijdens de sessies kwam verder ook naar voren dat er in de visie onderscheid moet worden gemaakt in de vier gebiedstypen van de provincie, te weten zand, veenweide, klei/waddenkust en de Waddeneilanden. Voor elk van deze gebiedstypen is een eigen landschappelijk raamwerk nodig dat aansluit bij dit specifieke gebiedstype. Om daar invulling aan te geven is per gebied gekeken wat er in die gebieden wél en niet passend is.

Alle input uit de sprintsessies, syntheseswerkgroep en brede sessie vormde vervolgens het startpunt van de contourenschets. De contourenschets geeft daarmee een geïntegreerd beeld van de richtinggevende keuzes en is vervolgens gebruikt als basis voor de uitwerking van de ontwerp-POVI.

3.4 Fase 2: Brede participatie onder inwoners en doelgroepen

Tijdens het schrijven van de ontwerp-omgevingsvisie startte fase 2 van de participatie. Daarmee wilde de provincie toetsen of de contourenschets en de eerste elementen van de visie herkenbaar zijn voor inwoners, en of er zaken ontbreken of wellicht nog moeten worden aangescherpt. Waar fase 1 vooral gericht was op inhoudelijke deskundigheid, richtte fase 2 zich meer op de leefwereld van: inwoners, jongeren, eilandgemeenschappen, maatschappelijke organisaties en iedereen die online wilde meedenken. Deze fase van de participatie bevatte:

- **Jongerenparticipatie via scholen;**
- **Bewonersavonden in Joure, Leeuwarden, Franeker en Surhuisterveen;**

- Een webinar met de Waddeneilanden;
- Sessies met het maatschappelijk middenveld;
- Online participatie via Stim fan Fryslân en POVI.frl;
- Bestuurlijke ontwerpessies met gemeenten en Wetterskip.

Uiteindelijk heeft dit een uitgebreid en divers beeld opgeleverd dat laat zien hoe de grote lijnen van de visie zich verhouden tot het dagelijks leven in Fryslân.

3.4.1 Jongeren: toekomstperspectief, leefbaarheid en verbinding met de regio

Jongeren vormden een van de meest uitgesproken groepen in de participatie. Ruim 460 jongeren dachten mee over wonen, werken, onderwijs en de toekomst. Hun bijdrage laat zien dat een provincie die aantrekkelijk wil blijven voor jongeren moet werken aan drie voorwaarden: betaalbare woningen, voldoende banen en perspectief op een goed inkomen. Deze drie elementen zijn zo vaak genoemd dat ze samen één belangrijke rode draad vormen.

Tegelijkertijd waarderen jongeren Fryslân enorm om de rust, ruimte en natuur. Ze beschrijven de provincie vaak als “lekker rustig, fijn om op te groeien en veilig”. Maar die waardering alleen is niet genoeg om te blijven. Jongeren geven aan dat er weinig te doen is, dat voorzieningen vaak ver weg zijn en dat de provincie “ouder” voelt door de zichtbare vergrijzing. Het gebrek aan onderwijsopties op HBO- en WO-niveau zorgt ervoor dat velen richting Groningen trekken. Een groot deel keert daarna simpelweg niet meer terug.

De Friese cultuur wordt door sommigen omarmd – de nuchterheid, de ruimte en de identiteit – maar anderen voelen die binding niet. Deze diversiteit maakt duidelijk dat accenten in beleid voor jongeren maatwerk vragen.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

De inbreng van jongeren raakt direct aan de thema's wonen, onderwijs, economische ontwikkeling, voorzieningen en regionale bereikbaarheid. De provincie verwerkt deze inzichten in de verdere bouwstenen van de visie; waar beleidskeuzes nog in ontwikkeling zijn, wordt de uiteindelijke verwerking toegevoegd in de ontwerp-POVI.

3.4.2 Bewonersavonden: leefbaarheid, zorg om voorzieningen en behoefte aan regie

(Joure, Leeuwarden, Franeker, Surhuisterveen)

De vier bewonersavonden laten zien dat inwoners een breed en soms scherp beeld hebben van de toekomst van Fryslân. Ondanks regionale verschillen is overal dezelfde wens: mensen willen duidelijkheid. Ze willen weten welke keuzes de provincie maakt, waarom die keuzes worden gemaakt en wat dat betekent voor de dorpen, steden en buitengebieden.

In Joure lag de nadruk op voorzieningen en leefbaarheid. Inwoners ervaren dat woningbouw soms onvoldoende aansluit bij de bestaande structuur en dat groei niet altijd gepaard gaat met bereikbaarheid of voorzieningen. De zorg om de balans tussen rust, ontwikkeling en mobiliteit kwam hier veelvuldig terug.

In Leeuwarden benoemde de deelnemers dat een gezonde leefomgeving meer vraagt dan het beperken van hinder; het gaat over ruimte om te bewegen, veilige routes, toegang tot groen, schone lucht en mentale gezondheid. Ook werd besproken hoe landbouw, natuur en energie elkaar beïnvloeden en hoe belangrijk het is dat de provincie daar duidelijke keuzes in maakt.

In Franeker stond samenhang centraal. Inwoners ervaren versnippering: losse besluiten, weinig overzicht en een groeiende behoefte aan provinciale regie. Netcongestie werd benoemd als een knelpunt dat bijna alles raakt: woningbouw, bedrijvigheid en verduurzaming. De wens om landschappelijk logische en regionaal haalbare keuzes te maken werd hier helder uitgesproken. Surhuisterveen liet zien hoe wonen, zorg en mobiliteit in elkaar grijpen. De vergrijzing stelt dorpen voor nieuwe uitdagingen. Mensen vragen om ruimte voor nieuwe woonvormen, energiehubbs, betere handhaving en toekomstbestendige mobiliteit. Onder deze gesprekken lag telkens dezelfde vraag: hoe zorgen we dat dorpen leefbaar blijven zonder overbodige belemmeringen?

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

De bewonersavonden brachten richting voor de keuzes in de visie op het gebied van leefbaarheid, regio's, woningbouw, dorpenstructuur, gezondheid en mobiliteit. De provincie neemt deze opbrengsten mee in de verdere uitwerking van principes en kaders. De onderdelen waar de verwerking nog niet is bepaald, worden aangevuld na bestuurlijke afweging in de ontwerpfase.

3.4.3 Webinar Waddeneilanden: wonen, bereikbaarheid en ruimte voor eilandinitiatieven

Het webinar met de Waddeneilanden bracht een unieke vorm van participatie, omdat inwoners live in gesprek gingen over concrete lokale vraagstukken. De kern van hun boodschap was helder: leefbaarheid op de eilanden staat of valt met drie factoren – woningen, bereikbaarheid en ruimte voor lokale initiatieven.

Woningbouw werd nadrukkelijk genoemd. Als voorbeeld werd een kijkersvraag behandeld. Zo zijn er op Terschelling percelen beschikbaar voor starters- en sociale woningen die volgens inwoners én gemeente geen natuurwaarde hebben. De provincie is terughoudend, en dat leidt tot vragen: waarom staan regels een ontwikkeling in de weg die volgens inwoners essentieel is voor het behoud van jonge gezinnen?

Bereikbaarheid werd op de eilanden gezien als randvoorwaarde. Veerdiensten, lokaal vervoer en verbindingen bepalen of mensen kunnen werken, naar school kunnen, zorg kunnen bereiken en of voorzieningen levensvatbaar blijven. Het 30-minutenprincipe kreeg op de eilanden een eigen betekenis: niet als exacte reistijd, maar als behoefte aan een betrouwbare en voorspelbare verbinding.

Daarnaast werd ook het initiatief *It Diel Tûn* op Vlieland door een kijker ingebracht. Dit initiatief zet in op circulair, regeneratief, zelfvoorzienend en ecologisch beheer. De vraag waarom zo'n initiatief — juridisch en ecologisch al positief doorgelicht — niet wordt omarmd, leidde tot bredere reflecties over vertrouwen en experimenteer ruimte.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

De inbreng van de eilanden raakt direct aan woningbouw, bereikbaarheid, circulaire economie en gebiedsgerichte keuzes. De verdere beleidsverwerking wordt in de ontwerpfase aangevuld.

3.4.4 Maatschappelijk middenveld: energie, landschap, landbouw en gezondheid

De gesprekken met het brede maatschappelijk middenveld waren inhoudelijk en strategisch. De deelnemende organisaties brachten kennis in die de provincie goed helpt bij complexe afwegingen. De thema's energie en landschap vormden hierbij een belangrijk spanningsveld. Organisaties zien kansen voor energiehubs, lokale initiatieven en een mix van opwek, maar benadrukken dat landschappelijke kwaliteit altijd richtinggevend moet blijven.

Bij landbouw en natuur werd herhaald dat water en bodem leidend moeten zijn. Verschuivingen in landgebruik werden benoemd, evenals de noodzaak van duidelijkheid voor boeren. Veel organisaties vroegen om een consistente koers waarin innovatie, biodiversiteit en kringlooplandbouw een prominente plek krijgen.

Healthy living, gezondheid, sociale samenhang en sport kwamen verrassend vaak terug.

Organisaties benadrukten dat een gezonde levensstijl niet alleen gaat over zorg, maar vooral over (preventieve) inrichting van de leefomgeving: veilige routes, groen, ruimte om te bewegen en schone lucht.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

Deze inbreng vormde belangrijke input voor de kaders rond energie, landbouw, natuur, landschap en gezondheid. De exacte beleidsverwerking wordt toegevoegd zodra bestuurlijke keuzes zijn gemaakt.

3.4.5 Online participatie: diversiteit, toegankelijkheid en spiegelinformatie

Online participatie bereikte een groep mensen die doorgaans niet naar bijeenkomsten komt. De bijdragen zijn uiteenlopend maar waardevol vanwege hun rauwe eerlijkheid en concrete observaties. Deelnemers wezen op bereikbaarheid van voorzieningen, gezonde leefomgeving, veiligheid, verduurzaming, teruglopende voorzieningen in dorpen en het belang van inspraak die niet alleen via Plaatselijk Belang loopt.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

De online feedback gaf de provincie duidelijke spiegelinformatie: mensen willen eerder betrokken worden en willen beter begrijpen waarom keuzes worden gemaakt.

3.4.6 Bestuurderssessies: interbestuurlijke afstemming en behoefte aan helderheid

De bestuurders brachten een andere taal en andere zorgen mee. Het gaat dan om onderwerpen en thema's als uitvoerbaarheid, regionale samenhang, netcapaciteit, ruimtedruk en juridische haalbaarheid. Hierbij vroegen de gemeentelijke bestuurders om duidelijkheid en voorspelbaarheid. Het bestuur van Wetterskip benadrukte vervolgens dat water en bodem het fundament zijn van elke ruimtelijke ontwikkeling.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

De bestuurlijke sessies bevestigden de noodzaak van richtinggevende keuzes waarin helder staat wat wél en niet kan.

4. Overkoepelende inzichten uit fase 1 en 2

De provincie heeft in het participatieproces een brede vertegenwoordiging gehoord: deskundigen, organisaties, bestuurders, jongeren, inwoners, online deelnemers en eilandgemeenschappen met ieder hun eigen invalshoeken.

Al deze invalshoeken samen geven een goed beeld van de kansen en mogelijkheden, maar ook van zorgen en dilemma's die in Fryslân leven. Ondanks de diversiteit zijn er duidelijke onderwerpen en thema's zichtbaar die een breed maatschappelijk draagvlak weerspiegelen én richting geven aan de keuzes in die met de Omgevingsvisie moeten worden beantwoord.

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste punten beschreven zoals die voortkomen uit zowel de sprintsessies (fase 1) als de brede participatie (fase 2). Die combinatie is precies waar de Omgevingswet om vraagt: beleid dat is gedragen door inhoudelijke deskundigheid en maatschappelijke context.

4.1 De noodzaak van duidelijke keuzes

Een van de sterkste signalen uit beide fasen is dat vrijblijvendheid niet langer werkt. Zowel deskundigen als inwoners benoemden dat Fryslân voor grote opgaven staat die elkaar raken: woningbouw, landbouwtransitie, energietransitie, waterveiligheid, natuurherstel, bereikbaarheid en leefbaarheid. Ze hebben allemaal met elkaar te maken en zijn met elkaar verweven. Deelnemers vroegen daarbij om duidelijke keuzes te maken, omdat het ontbreken daarvan leidt tot onzekerheid, vertraging en verlies van vertrouwen. Inwoners willen weten waarom bepaalde ontwikkelingen wél of juist niet mogelijk zijn. Gemeenten en organisaties benoemden dat zij moeilijk vooruit kunnen zonder heldere regionale kaders.

In de sprintsessies werd dit vertaald naar twee denkrichtingen: óf voortbouwen op de huidige koers, óf fundamenteel sturen met water en bodem als leidend principe. In de brede participatie kwam dezelfde behoefte terug, maar dan vanuit de leefwereld: mensen willen per gebied weten wat de ontwikkelrichting is, welke functies passen en welke niet.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

Voor de ontwerp- POVI betekent dit dat richtinggevende keuzes onmisbaar zijn.

4.2 Water en bodem als fundament

In vrijwel alle gesprekken, zowel inhoudelijk als maatschappelijk, kwam hetzelfde inzicht terug: water en bodem bepalen wat in Fryslân wél of niet mogelijk is.

In de sprintsessies werd dit als belangrijk systeemprincipe benoemd. Inwoners gaven dit betekenis door concrete voorbeelden: verzakkende huizen, natte veenweides die moeilijk begaanbaar worden, droogteperiodes, wateroverlast, druk op natuur en onduidelijkheid over peilbeheer.

Voor veel deelnemers voelt het alsof ontwikkelingen telkens worden besproken zonder dat de ondergrondse werkelijkheid meeweegt. Mensen vroegen om eerlijkheid over grenzen en om een visie die niet alleen kijkt naar wat gewenst is, maar vooral naar wat houdbaar is.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

Dit principe vormt een stevig fundament in de contourenschets en is in de ontwerp-POVI verder uitgewerkt.

4.3 Leefbaarheid staat onder druk en vraagt om gebiedsgericht maatwerk

Uit de bewonersavonden, de online participatie en de webinar van de Waddeneilanden kwam een duidelijk verhaal naar voren: leefbaarheid wordt niet meer als vanzelfsprekend ervaren. Mensen maken zich zorgen over voorzieningen die verdwijnen, lange reistijden naar basisfuncties, hoge woningprijzen, verkeersveiligheid, gebrek aan ontmoetingsplekken en achteruitgang van gezondheid. Tegelijkertijd verschillen de behoeften per gebied. Wat voor Harlingen logisch is, werkt niet persé voor Ooststellingwerf. Wat in een Waddendorp past, past niet automatisch in de kleigebieden.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

Veel deelnemers gaven aan dat de provincie geen generieke aanpak moet kiezen, maar in de uitwerking van de ontwerp-POVI, per gebiedstype moet werken met heldere profielen en ontwikkelprincipes. De vier gebiedstypen uit de contourenschets sluiten daarbij goed aan.

4.4 De woningmarkt vraagt om ingrijpende keuzes

Wonen was in alle gesprekken een hoofdthema, ongeacht leeftijd, regio of achtergrond. Jongeren maakten duidelijk dat betaalbaarheid en beschikbaarheid bepalend zijn voor hun toekomst in Fryslân. Bewoners vroegen om doorstroom en passend aanbod in dorpen. Eilanders legden de nadruk op urgente woningnood voor jongeren en starters. Bestuurders wezen op het belang van regionale afstemming, zeker in relatie tot netcongestie en voorzieningen. De vraag is vaak groter dan de ruimte, en in sommige gebieden knelt dat met landschap, natuur of water. Daarom is woningbouw vooral een ruimtelijke én maatschappelijke keuze.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

De ontwerp-POVI moet deze spanningen adresseren. Waar de provincie welke rol kiest, wordt in de ontwerpfase verder beleidsmatig afgewogen.

4.5 Bereikbaarheid en mobiliteit zijn cruciaal voor elke opgave

Van jongeren die afhankelijk zijn van openbaar vervoer tot bewoners van het platteland die voorzieningen verder zien verschuiven: bereikbaarheid bepaalt of mensen kunnen wonen, werken, sporten, leren en deelnemen aan de samenleving. Op de eilanden werd bereikbaarheid zelfs als bestaansvoorwaarde benoemd. In veel dorpen speelde verkeersveiligheid een grote rol. Online deelnemers wezen op knelpunten in OV, fietsroutes en weginrichting.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

Achter deze signalen ligt dezelfde boodschap: een toekomstbestendige provincie vraagt om bereikbare kernen binnen redelijke tijd en veilige verbindingen die leefbaarheid en inclusie ondersteunen.

4.6 Balans tussen energie, landschap en leefomgeving

De energietransitie was in fase 1 al een complex onderwerp, en in fase 2 bleek dat inwoners hier veel zorgen én kansen zien. De belangrijkste vraag daarbij is telkens: wat kan waar? Mensen accepteren en begrijpen dat er steeds meer energie nodig is, maar worstelen met de inpassing van infrastructuur, de beperkte netcapaciteit, de invloed op landschap en de vraag hoe lokaal eigendom en kleinschalige initiatieven hun weg vinden tussen grote opgaven.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

Organisaties benadrukten dat energie en ecologie elkaar niet mogen verdringen. Inwoners vroegen om duidelijke kaarten en gebiedsprofielen, zodat zij kunnen zien welke logica de provincie volgt.

4.7 Gezonde leefomgeving krijgt een grotere rol dan voorheen

Gezondheid kwam in bijna alle bijeenkomsten terug. Mensen koppelen gezondheid aan schone lucht, veilige routes, mentale balans, sociale samenhang, groen, beweging en gezonde voeding. Dit

sluit aan bij landelijke trends en werd concreet gemaakt met regionale en lokale voorbeelden van houtrook, pesticiden, geluid, drukke wegen en beperkte openbare ruimte voor bewegen.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

De verwachting is dat dit thema een stevigere plek krijgt in de POVI dan in eerdere provinciale documenten.

4.8 De Friese identiteit en Mienskip blijven bronnen van kracht

Ondanks de zorgen is er veel trots. Inwoners waarderen de ruimte, rust, natuur, cultuur en nuchterheid. Jongeren benoemen deze kracht, ook al zijn ze kritisch op voorzieningen. De eilanden laten zien hoe sterk gemeenschapskracht kan zijn.

Tegelijkertijd vragen mensen wel om erkenning: initiatieven vanuit de Mienskip moeten niet onnodig worden geremd, maar juist ruimte krijgen wanneer ze passen binnen gebiedslogica en natuurwaarden.

Wat betekent dit voor de uitwerking van de ontwerp-POVI

De provincie staat hier voor de uitdaging om de Mienskip en de provinciale regie met elkaar in balans te brengen.

5. Spanningsvelden

De overkoepelende inzichten laten ook spanningsvelden zien waar de provincie iets mee moet. Een Omgevingsvisie gaat immers niet alleen over wat wél kan, maar vooral over het maken van keuzes waar belangen botsen. In de participatie kwamen enkele structurele spanningsvelden duidelijk naar voren.

1. Woningbouw versus landschap en water

Er is brede steun voor meer woningen, maar inwoners willen geen aantasting van karakteristieke landschappen. Tegelijkertijd vergroten wateropgaven de beperkingen. Dit spanningsveld is onvermijdelijk en vraagt om regionale afwegingen en maatwerk.

2. Energietransitie versus gebiedskwaliteit

Mensen erkennen de noodzaak van energieopwekking, maar de ruimte is beperkt. Netcongestie dwingt tot clustering, wat weer botst met landschap en leefbaarheid.

3. Ruimte voor de Mienskip versus juridisch-ruimtelijke kaders

Initiatieven zoals *It Diel Tûn* laten zien dat inwoners innovatieve ideeën hebben, maar dat regelgeving soms in de weg staat. Inwoners vragen om meer experimenteerruimte.

4. Groei van dorpen versus dalende voorzieningen

Dorpen willen groeien om voorzieningen te behouden, maar soms ontbreekt de schaal, het vervoer of de infrastructuur.

5. Toerisme versus leefbaarheid op de Waddeneilanden

De eilanden willen balans: voldoende economische vitaliteit, maar ook rust en ruimte voor bewoners

6. Tot slot

De provincie heeft door fase 1 en fase 2 een breed en evenwichtig beeld gekregen van de opgaven in Fryslân. De inzichten vullen elkaar aan: de systeemkant (water, bodem, energie, landbouw, klimaat) en de leefwerelden (wonen, voorzieningen, gezondheid, mobiliteit en de Mienskip) raken dicht aan elkaar. Samen vormen deze opbrengsten de inhoudelijke voedingsbodem voor de ontwerp-POVI. Waar de provincie al heeft bepaald wat wel of niet wordt overgenomen, is dat in deze rapportage benoemd. Waar dit nog niet het geval is, wordt dit in de verdere fase van het ontwerp naar de definitieve versie van de POVI aangevuld.

Bijlagen

Overzicht bijeenkomsten externen POVI vanaf 2024 (excel)

Startnotitie

Wrap-up van de sprintsessies, synthesesewerkgroepen en brede sessie

Opbrengsten jongerenparticipatie

Opbrengsten online participatie webinar Waddeneilanden

Opbrengsten online participatie

Opbrengsten participatie bestuurders gemeenten en Wetterskip

Opbrengsten participatie bewoners

Opbrengsten participatie maatschappelijk middenveld

Overzicht bijeenkomsten externen POVI vanaf 2024

datum	onderwerp		doelgroep
contourenschets			
2-4-2024	Startnotitie in GS		
3-4-2024	informatieve bijeenkomst PS		
4-4-2024	Startbijeenkomst vernieuwing POVI	ambtelijk	alle belangstellenden
22-4-2024	Sprintgroepbijeenkomst Ordenende netwerken voor Energie en circulaire economie	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
22-4-2024	Sprintgroepbijeenkomst Leefbare steden en streken	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
23-4-2024	Sprintgroepbijeenkomst Natuur, Landbouw en Klimaatbestendig Fryslân	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
2-5-2024	Werkgroep synthese	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
21-5-2024	Sprintgroepbijeenkomst Natuur, Landbouw en Klimaatbestendig Fryslân	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
21-5-2024	Sprintgroepbijeenkomst Ordenende netwerken voor Energie en circulaire economie	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
21-5-2024	Sprintgroepbijeenkomst Leefbare steden en streken	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
28-5-2024	Werkgroep synthese	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
30-5-2024	Werkgroep samenwerking DFA	ambtelijk	gemeenten en wetterskip
6-6-2024	1e brede sessie	ambtelijk	alle belangstellenden
29-5-2024	Startnotitie in PS		
28-6-2024	1e bijeenkomst wethouders en DB leden	bestuurlijk	wethouders en DB leden van WSF
25-6-2024	Sprintgroepbijeenkomst Natuur, Landbouw en Klimaatbestendig Fryslân	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
26-6-2024	Sprintgroepbijeenkomst Ordenende netwerken voor Energie en circulaire economie	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
26-6-2024	Sprintgroepbijeenkomst Leefbare steden en streken	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
4-7-2024	Werkgroep synthese	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
4-7-2024	Werkgroep samenwerking DFA	ambtelijk	gemeenten en wetterskip
16-7-2024	Sprintgroepbijeenkomst Natuur, Landbouw en Klimaatbestendig Fryslân	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders

18-7-2024	Sprintgroepbijeenkomst Ordenende netwerken voor Energie en circulaire economie	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
18-7-2024	Sprintgroepbijeenkomst Leefbare steden en streken	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
5-9-2024	Wergroep synthese	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten, WSF en stakeholders
12-9-2024	2e brede sessie	ambtelijk	alle belangstellenden
21-10-2024	Friese bestuurdersdag met sessie over de POVI	bestuurlijk	Friese bestuurders
14-11-2024	Wergroep samenwerking DFA	ambtelijk	gemeenten en wetterskip
13-12-2024	2e bijeenkomst met Wethouders en DB-leden	bestuurlijk	wethouders en DB leden van WSF
16-12-2024	1e strategische sessie GS-leden over de contouren	bestuurlijk	GS
11-2-2025	strategische sessie NRD en Leefomgevingsfoto GS-leden	bestuurlijk	GS
27-2-2025	webinar proces contourenschets voor belangstellenden, gemeenten, wetterskip, stakeholders	ambtelijk	alle belangstellenden
31-3-2025	2e strategische sessie GS-leden over de contourenschets	bestuurlijk	GS
22-4-2025	3e strategische sessie GS-leden over de contourenschets	bestuurlijk	GS
16-5-2025	PCLG over de contourenschets	bestuurlijk	leden PCLG
20-5-2025	4e strategische sessie GS-leden over de contouren	bestuurlijk	GS
3-6-2025	eerste lezing contourenschets in GS	bestuurlijk	GS
6-6-2025	3e bijeenkomst met wethouders en DB-leden	bestuurlijk	wethouders en DB leden van WSF
24-6-2025	tweede lezing contourenschets in GS	bestuurlijk	GS
30-6-2025	Ophalen bij gemeenten en wetterskip wat zij mee willen geven aan het college voor de volgende fase	bestuurlijk	wethouders en DB leden van WSF
27-8-2025	gesprek gemeenten Ameland, Schiermonnikoog, Terschelling en Vlieland	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten en WSF
28-8-2025	gesprek gemeenten Ooststellingwerf, Weststellingwerf, Opsterland, Smallingerland	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten en WSF
28-8-2025	gesprek gemeenten Waadhoeke, Harlingen, Leeuwarden	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten en WSF

28-8-2025	gesprek Wetterskip	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen WSF
29-8-2025	gesprek gemeenten Dantumadiel, Achtkarspelen, Noard East Fryslân, Tytjersteradiel	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten en WSF
4-9-2025	gesprek gemeenten Heerenveen, Súd West Fryslân, De Fryske Marren	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten en WSF
ontwerp POVI			
30-9-2025	externe ruimtelijke ontwerpmiddag Waadhoeke, Harlingen, Leeuwarden	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten en WSF
30-9-2025	externe ruimtelijke ontwerpmiddag gemeenten Ameland, Schiermonnikoog, Terschelling en Vlieland	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten en WSF
1-10-2025	externe ruimtelijke ontwerpmiddag Ooststellingwerf, Weststellingwerf, Opsterland, Smallerland	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten en WSF
1-10-2025	externe ruimtelijke ontwerpmiddag Wetterskip	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen WSF
2-10-2025	externe ruimtelijke ontwerpmiddag Dantumadiel, Achtkarspelen, Noard East Fryslân, Tytjersteradiel	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten en WSF
2-10-2025	externe ruimtelijke ontwerpmiddag wrap-up	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten en WSF
3-10-2025	externe ruimtelijke ontwerpmiddag Heerenveen, Súd West Fryslân, De Fryske Marren	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten en WSF
3-10-2025	externe ruimtelijke ontwerpmiddag wrap-up	ambtelijk	inhoudelijk deskundigen gemeenten en WSF
3-10-2025	jongeren participatie m.b.v. Tienskip		
13-10-2025	consultatiemiddag achterban PCLG, leefomgeving	ambtelijk	achterban PCLG onderdeel leefomgeving
14-10-2025	consultatiemiddag achterban PCLG, natuur	ambtelijk	achterban PCLG onderdeel natuur
16-10-2025	consultatiemiddag achterban PCLG, landbouw	ambtelijk	achterban PCLG onderdeel landbouw
7-10-2025	strategische sessie GS-leden over concept ontwerp POVI	bestuurlijk	GS
13-10-2025	start social media campagne (tot 5 november 2025)		bewoners
13-10-2025	start povi.frl, bewonersparticipatie online (tot 30 november 2025)		bewoners

13-10-2025	start online participatie d.m.v. Stim fan Fryslân		bewoners
14-10-2025	jongeren participatie m.b.v. Tienskip		jongeren
17-10-2025	bijeenkomst met maatschappelijk middenveld	ambtelijk	diverse stakeholders
27-10-2025	bewonersparticipatieavond Joure		bewoners
28-10-2025	bewonersparticipatieavond Leeuwarden		bewoners
29-10-2025	jongeren participatie m.b.v. Tienskip		jongeren
30-10-2025	bewonersparticipatieavond Franeker		bewoners
31-10-2025	externe ontwerpochtend leden PCLG	ambtelijk	leden PCLG
4-11-2025	bewonersparticipatieavond Surhuisterveen		bewoners
10-11-2025	GS-retraite en POVI	bestuurlijk	GS
14-11-2025	bestuurlijke bijeenkomst, 's ochtends	bestuurlijk	wethouders en DB leden van WSF
17-11-2025	bewonersparticipatieavond online (Wadden)		bewoners
19-11-2025	gezamenlijk PO GS	bestuurlijk	GS
1-12-2025	externe ontwerpochtend leden PCLG	ambtelijk	leden PCLG
13-1-2026	strategische sessie GS-leden over ontwerp POVI	bestuurlijk	GS
16-1-2026	PCLG over ontwerp POVI	bestuurlijk	GS
27-1-2026	1 ^e lezing GS ontwerp POVI + ontwerp OER	bestuurlijk	GS
4-2-2026	Informerende bijeenkomst Provinciale Staten	bestuurlijk	PS
10-2-2026	2e lezing GS en vaststellen ontwerp POVI+ ontwerp OER	bestuurlijk	GS
17-2-2026	Terinzagelegging ontwerp POVI+ ontwerp OER		inwoners en andere betrokkenen bij de provincie Fryslân
9-4-2026	Strategisch sessie GS bespreken ontwerp POVI + OER + Participatieverslag	bestuurlijk	GS
20-4-2026	1e lezing (hele college) GS stuk Provinciale Omgevingsvisie+ OER	bestuurlijk	GS
5-5-2025	2 ^e lezing en vaststellen + naar PS sturen	bestuurlijk	GS

17-6-2026	behandeling Provinciale Omgevingsvisie + OER in PS	bestuurlijk	PS

Opbrengsten participatie bestuurders gemeenten en Wetterskip

Deelnemers

Bestuurders alle Friese gemeenten en Wetterskip

Inleiding

De input van de participatie door bestuurders is hieronder per ingebracht punt uitgewerkt, waarbij de provincie al heeft benoemd wat er met de input in de POVI is gedaan.

Aansluiting bij Nota Ruimte

Bestuurders vragen om terminologie uit de Nota Ruimte te hanteren, zodat provinciale en nationale kaders beter op elkaar aansluiten. Dit is verwerkt in de POVI om consistentie en herkenbaarheid te bevorderen.

Landbouwhoofdstructuur (LBH) en boerdiversiteit

Bestuurders vrezen dat de LBH te beperkend wordt, vergelijkbaar met vroegere ecologische hoofdstructuren. De provincie benadrukt in de POVI dat de LBH juist ruimte biedt voor verschillende ontwikkelpaden en dat deze is gebaseerd op gebiedseigen omstandigheden. Boerdiversiteit is daarmee een expliciet uitgangspunt.

Ontwikkelpaden voor gebieden

De wens om niet overal dezelfde aanpak toe te passen is verwerkt in de gebiedsuitwerking. Verschillende ontwikkelpaden voor landbouw, natuur en water zijn hierin benoemd. Specifieke regelingen en instrumenten worden later op programmaniveau uitgewerkt, niet in de visie.

Meervoudige opgaven in complexe gebieden

De POVI adresseert gebieden waar water, bodem, biodiversiteit, nutriënten en gewasbescherming samenkomen. Deze opgaven zijn meegenomen in de integrale ontwikkelrichting van deze gebieden.

Zelfvoorzienendheid van de eilanden

De POVI zet in op zoveel mogelijk zelfvoorzienendheid voor de Waddeneilanden. Volledige autonomie is niet haalbaar, omdat bepaalde nutsvoorzieningen — zoals drinkwater en energie — afhankelijk blijven van de vaste wal.

Leefbaarheid platteland vs. stedelijke opgaven

De vraag om — net als in de Nota Ruimte — per ambitie één kaart op te nemen, is overgenomen. De vier provinciale ambities worden cartografisch weergegeven, in samenhang met de kernenstructuur. Zowel stedelijke opgaven (wonen, bereikbaarheid, energie) als platteland sleefbaarheid krijgen hierin een duidelijke plek.

Uitnodigingsgebieden en gezamenlijke regie

Gemeenten benadrukken dat uitnodigingsgebieden alleen kunnen functioneren met gezamenlijke regie. In de POVI is daarom opgenomen dat provincie en gemeenten samenwerken via masterplannen, die richtinggevend zijn voor omgevingsvisies en gebiedsgerichte programma's. Ook het risico dat initiatieven "politieke speelballen" worden, wordt ondervangen door dit gezamenlijke kader.

Kernenstructuur en koppeling aan energie- en woonopgaven

De provinciale kernenstructuur vormt het fundament onder de strategische keuzes voor wonen, voorzieningen en energie. Aangesloten is bij regionale logica en "borrowed size": sterke netwerken van steden en regiokernen versterken ook de omliggende dorpen. De 30-minuten gemeenschap is uitgangspunt voor het aanwijzen van regiokernen.

Windenergie en ruimtelijke reserveringen

Bestuurders willen geen harde zoekgebieden op kaart, maar wel richting geven. De POVI werkt dit uit door:

- geen nieuwe zoekgebieden vast te leggen;
- wel ruimte te bieden voor wind in bestaande clusters;
- hogere turbines mogelijk te maken, gekoppeld aan sanering van verouderde exemplaren.

Grenzen van gebieden met complexe opgaven

De provincie erkent dat opgaven niet ophouden bij bestuurlijke grenzen. De grenzen in de POVI zijn niet hard en houden rekening met hydrologische, ecologische en infrastructurele verbanden. Overleg met buurlanden en -provincies volgt in vervolgstappen.

Aanvullende kaarten (waterkwaliteit, stikstof, drinkwater, warmtenetten, OV)

Waar zinvol en functioneel worden deze thema's op de kaart gezet, maar wel gebundeld om versnippering te voorkomen. Meervoudige opgaven worden waar mogelijk samengebracht.

Perspectief bieden i.p.v. alleen regels

De POVI is nadrukkelijk geen regelgevend document. De visie schetst richting en perspectief; eventuele regels volgen pas bij de Omgevingsverordening, die nu nog niet aan de orde is.

Herijking Veenweideprogramma (2027)

Hoewel de herijking zelf niet wordt genoemd, erkent de POVI dat onderzocht moet worden waar en wanneer bodemdaling kan worden gestopt, bijvoorbeeld bij hoge kosten van waterbeheer of ter bescherming van infrastructuur en woningen.

Ruimte voor nieuwe vormen van energieopwekking

De visie biedt ruimte voor diverse vormen van duurzame energieopwekking, inclusief wind. De provincie wil innovatie en flexibiliteit mogelijk maken richting 2035/2040.

Opbrengsten participatie jongeren

Deelnemers:

- 160 leerlingen van Comenius VMBO Leeuwarden
- 180 leerlingen van Aeres MBO Leeuwarden
- 120 leerlingen van CIOS Leeuwarden

De leerlingen konden reageren op verschillende stellingen. De resultaten hieruit zijn hieronder weergegeven.

1. Friesland als plek om te wonen voor jongeren

Wat jongeren zeggen:

- Jongeren vinden dat er te weinig te doen is, vooral qua winkels, activiteiten en uitgaan;
- De vergrijzing valt ze sterk op; Friesland voelt voor sommigen “ouder”;
- Tegelijkertijd ervaren ze Friesland als leuk, met het beste klimaat en genoeg voorzieningen: “Hier heb je alles”;
- Jong en oud leven samen, wordt door sommige jongeren als positief gezien.

Opvallend:

Jongeren zijn verdeeld over de vraag of Friesland een goede plek is om te wonen. Het gebrek aan activiteiten en de vergrijzing zijn de meest genoemde redenen om dit niet te vinden.

2. Blijven wonen in Friesland is afhankelijk van werkgelegenheid

Wat jongeren zeggen:

- Een ruime meerderheid van de jongeren geeft aan alleen te blijven in Friesland als er banen in hun vakgebied zijn;
- Jongeren noemen o.a. het onderwijs, boer worden, duurzaamheid en de wens voor een goed betaalde baan als belangrijke redenen om wel of niet in Friesland te blijven;
- Voor een aantal jongeren is niet de werkgelegenheid de reden om te blijven maar familie of omdat Friesland hun “thuis” is.

Opvallend:

Werkgelegenheid is veruit de belangrijkste voorwaarde voor jongeren om in Friesland te blijven.

3. Rust en natuur belangrijker dan wonen in de Randstad

Wat jongeren zeggen:

- Jongeren waarderen rust, natuur, ruimte en dieren;
- De Randstad wordt ervaren als druk, snel en stinkend;
- Een kleine groep voelt zich juist meer een stadsmens en kiest liever voor stedelijke dynamiek.

Opvallend:

De natuur, rust en ruimte worden door de jongeren als duidelijke pluspunten voor Friesland gezien.

4. Wat jongeren nodig hebben om in 2035 nog in Friesland te wonen

Belangrijkste thema's (die vaak genoemd zijn):

1. Betaalbare woningen
2. Voldoende werkgelegenheid
3. Genoeg geld/inkomen
4. Ruimte en rust
5. Sociale omgeving en Friese cultuur

Opvallend:

De drie grootste behoeften: (1) woning, (2) werk, (3) inkomen. Jongeren benoemen dit zó vaak dat het een duidelijk structureel probleem is.

5. Mogelijkheden voor creatieve/ondernemende jongeren

Wat jongeren zeggen:

- Volgens een groot deel van de jongeren zijn er veel kansen om te ondernemen. Zo is er genoeg ruimte om te ondernemen en is toerisme een kans;
- Sommigen vinden Friesland juist **te klein** of wijzen op strengere vergunningen.

Opvallend:

Overwegend positief beeld: jongeren zien ruimte en kansen om te ondernemen, maar missen soms schaalgrootte.

6. Friese cultuur en identiteit

Wat jongeren zeggen:

- Positief: taal, nuchterheid, trotse mentaliteit, sterke identiteit;
- Negatief: sommigen voelen zich geen Fries of vinden de cultuur niet aantrekkelijk.

Opvallend:

De Friese identiteit biedt binding, maar niet voor iedereen.

7. Voor goede opleidingen moet je Friesland uit

Wat jongeren zeggen:

- Buiten Friesland is er meer keuze: vooral HBO/Universiteit;
- Uitzonderingen zoals CIOS worden genoemd;
- Jongeren ervaren beperkingen in studiemogelijkheden.

Opvallend:

Jongeren zien onderwijsaanbod in Friesland als beperkt, vooral richting hoger onderwijs.

8. Wordt Friesland aantrekkelijker voor jongeren?

Wat jongeren zeggen:

- Steden worden beter, maar platteland blijft achter.
- Tekorten: uitgaan, activiteiten, woningen en voorzieningen voor jeugd.
- Jongeren gaan vooral naar Groningen voor studie en uitgaan.

Opvallend:

Jongeren vinden dat Friesland nog niet aantrekkelijker wordt — eerder het tegenovergestelde.

Hoofdtrends

1. Grootste zorg: woningen + werk + inkomen

Deze drie vormen verreweg de belangrijkste voorwaarden om in Friesland te blijven.

2. Veel jongeren waarderen rust en natuur

Een duidelijke kracht van Friesland, maar niet genoeg om zonder werk/woning te blijven.

3. Activiteiten voor jongeren schieten tekort

Het gebrek aan uitgaan, winkels, voorzieningen en levendigheid wordt veel genoemd.

4. Onderwijs is beperkend

Voor vervolgstudies moet men vaak naar Groningen of de Randstad.

5. Friesland voelt soms te 'oud'

De vergrijzing is een duidelijke leefwereldobservatie van jongeren.

6. Toch trots op cultuur en ruimte

De Friese nuchterheid en identiteit worden door veel jongeren als positief ervaren.

Opbrengsten online participatie webinar Waddeneilanden

Deelnemers:

- 51 tijdens de live uitzending

Inleiding

De bijeenkomst bood inwoners de mogelijkheid om ervaringen, zorgen en ideeën online in de uitzending te delen, zodat deze live werden besproken met een aantal inwoners van de eilanden in de studio. Vanuit de kijkers zijn er specifieke initiatieven op Terschelling en Vlieland ingebracht, die concreet ingaan op woningbouw, leefbaarheid en circulaire projecten.

Leefbare '30-minuten gemeenschap'

• Woningbouw op Terschelling:

Er zijn braakliggende percelen beschikbaar voor starterswoningen en sociale huurwoningen.

- De gemeente staat volledig achter dit initiatief en wil samenwerken;
- De provincie is terughoudend, ondanks dat de percelen geen natuurwaarde hebben en niet bij bestaande boerenbedrijven liggen;
- Inwoners vragen om een dialoog met de provincie om blokkades weg te nemen;
- Kleinschalige uitbreiding ondersteunt de leefbaarheid van de eilanden, behoud van jonge gezinnen en een vitale gemeenschap.

• Algemene opmerkingen leefbaarheid eilanden:

- Bereikbaarheid via veerdiensten en lokaal vervoer blijft cruciaal voor woon-werk-verkeer, voorzieningen en toerisme;
- Er is aandacht nodig voor de balans tussen rust, ruimte en toegankelijkheid van voorzieningen, conform het '30-minuten-principe' voor kernen en regiokernen.

Gezonde leefomgeving

• Circulair voedselinitiatief op Vlieland – "It Diel Tûn"

- Gericht op zelfvoorzienend, circulair en biodivers beheer, inclusief regeneratieve landbouw;
- Juridisch en ecologisch onderzocht; reeds investering van €12.000;
- Het initiatief sluit aan bij provinciale, gemeentelijke en Rijksoverheidsdoelen;
- Het project is niet commercieel, maar maatschappelijk en ecologisch waardevol;
- Inwoners vragen waarom provincie het initiatief tegenhoudt zonder inhoudelijke onderbouwing.

• Algemene leefomgeving:

- Gezonde voeding en ecologisch beheer zijn cruciaal voor mentale en fysieke gezondheid;
- Bodem, water en lucht moeten schoon blijven; landbouwgif, uitstoot en houtkachels vragen om actieve handhaving en toezicht;
- Inwoners pleiten voor lokale voedselcoöperaties en kennisoverdracht van eerdere generaties als onderdeel van gezonde leefomgeving.

Veilige leefomgeving

• Veiligheid & infrastructuur:

- Nieuwe initiatieven (woningbouw, circulaire projecten) moeten voldoen aan veiligheids- en gezondheidsnormen;
- Verkeersveiligheid, natuurveiligheid en sociale veiligheid zijn aandachtspunten, inclusief toezicht op vuurwerk, voertuigen en recreatieactiviteiten;
- Menselijk gedrag en lokale kennis moeten meegenomen worden bij veiligheidsmaatregelen.

Inclusieve leefomgeving

• Participatie en inspraak:

- Inwoners willen dat hun plannen direct besproken worden met provincie, niet alleen als feedback op al bestaande plannen.

- Inclusie betekent hier:
 - Erkenning van lokale kennis en initiatieven
 - Mogelijkheid voor bewoners om medezeggenschap te hebben
 - Ruimte voor kleinschalige projecten die welzijn, natuur en gemeenschap versterken
 - Huidige processen voelen vaak aan als controle op de provincie; inwoners vragen structurele ondersteuning en actieve betrokkenheid.

Belangrijkste aandachtspunten online deelnemers

1. **Dialogoog en transparantie:** Provincie moet actief in gesprek gaan met initiatiefnemers, zeker bij lokale steun van gemeente en Rijk.
2. **Kleinschalige woningbouw mogelijk maken:** Beschikbare percelen zonder ecologische waarde mogen niet onnodig worden geblokkeerd.
3. **Circulaire en duurzame initiatieven ondersteunen:** Projecten zoals “It Diel Tûn” hebben voorbeeldfunctie voor andere eilanden en de provincie.
4. **Inclusieve besluitvorming:** Inwoners moeten echte invloed hebben op plannen die hun leefomgeving raken.
5. **Leefbaarheid & bereikbaarheid:** Voorzieningen en mobiliteit moeten afgestemd zijn op de eilanden, rekening houdend met ecologie en klimaatverandering.
6. **Integrale gebiedsaanpak:** Waterbeheer, natuur, energie, wonen en economie moeten in samenhang worden ontwikkeld.

Opbrengsten participatie bewonersavonden

Deelnemers:

- 11 deelnemers aan de bijeenkomst in Joure
- 12 deelnemers aan de bijeenkomst in Leeuwarden
- 18 deelnemers aan de bijeenkomst in Franeker
- 6 deelnemers aan de bijeenkomst in Surhuisterveen

Belangrijkste opbrengsten bijeenkomst Joure

- Zorg voor goede leefbaarheid van dorpen met nadruk op voldoende woningen (voor jongeren) en maatschappelijke voorzieningen (scholen, ontmoetingsplekken). Biedt meer maatwerk en flexibiliteit en maak duidelijk **hoe de fysieke leefomgeving kan bijdragen aan de sociale vitaliteit** van dorpen;
- Geef duidelijkheid over de samenwerking tussen provincie en gemeenten. Maak inzichtelijk wie welke rollen, taken en verantwoordelijkheden heeft en geef dezelfde heldere informatie (één overheid). Maak ook de consequenties van beleidskeuzes inzichtelijk;
- Maak heldere en scherpe keuzes waar het gaat om omgevings- en veiligheidsvraagstukken op het gebied van energie, landschap en gezondheid. Denk aan gaswinning, bedrijventerreinen en datacentra. Maar ook over pesticidengebruik, de wolf en een gezonde leefomgeving.

Belangrijkste opbrengsten bijeenkomst Leeuwarden

- Maak duidelijke keuzes en bied meer kaders (richting) voor ruimtelijke ontwikkeling. Zorg voor zekerheid en regie;
- Versterk de leefomgeving: met positieve gezondheid (beweging en welzijn), sociale ontmoeting en inclusieve openbare ruimten;
- Draag zorg voor een goede balans tussen energie, landbouw, natuur en leefkwaliteit. Koester de landschappelijke kwaliteiten en diversiteit van het landschap. Stimuleer regeneratieve en kleinschalige landbouw en zorg voor duurzame energie met lokale en collectieve oplossingen en slim ruimtegebruik.

Belangrijkste opbrengsten bijeenkomst Franeker

- Maak duidelijke, samenhangende keuzes. Verbind initiatieven, denk projectmatig en schep helderheid. Zorg voor een visie die integraal en praktisch toepasbaar is;
- Pak de netcongestie aan (energie-infrastructuur) en zorg voor slimme combinaties op het gebied van de energietransitie. Koppel energieproductie aan lokale vraag, kies voor een mix aan duurzame energiebronnen en treed op als facilitator (maak dingen mogelijk);
- Versterk wonen, leefbaarheid en voorzieningen in dorpen. Geef ruimte aan groei en doorstroming, behoud en versterk voorzieningen in de dorpen en kies voor een integrale aanpak.

Belangrijkste opbrengsten bijeenkomst Surhuisterveen

- Versterk de leefbaarheid van dorpen door wonen, zorg en mobiliteit te verbinden. Denk aan het beschikbaar houden van basis voorzieningen zoals betrouwbaar openbaar vervoer en huisartsenzorg. Er is behoefte aan meer regie van de provincie om dorpen leefbaar te houden: stimuleer woningsplitsing, kleine woonvormen en doorstroming tussen generaties. Gebruik ook bestaand erfgoed en leegstaande panden voor nieuwe functies (zoals zorgpraktijken of woningen). Wat betreft mobiliteit is het belangrijk om goed aan te sluiten op toekomstige infrastructuur (zoals de Lelylijn);
- Pak de regie op energie en ruimtelijke keuzes en investeer in lokale energievoorziening waarbij de opbrengsten en controle in Fryslân blijven. Zet in op het stimuleren van energiehubbs per dorp of regio om versnippering van initiatieven te voorkomen;

- Combineer functies slim, maar wees bewust van de druk op ruimte en maak duidelijke keuzes in gebruik (energie, wonen, landbouw);
- Ga zorgvuldig om met vruchtbare landbouwgrond en de natuurlijke omgeving. Voedselzekerheid is een belangrijk uitgangspunt, waarbij ook ruimte moet zijn voor biologische, extensieve landbouw. Zorg ervoor dat je wonen en water slim combineert (bv. waterberging, recreatie, natuurontwikkeling) en neem beslissingen met oog op de volgende generatie.

Tot slot

Met de uitkomsten van de vier bijeenkomsten zijn er een aantal terugkerende thema's en signalen die door inwoners als zeer belangrijk worden gezien voor de uitwerking van de POVI:

1. Leefbaarheid van dorpen en kernen en sociale samenhang zijn uitgangspunt;
2. Maak als provincie duidelijke keuzes en pak de regie;
3. Zorg voor een goede ruimtelijke balans op het gebied van energie, natuur en landbouw met aandacht voor het kenmerkende Friese landschap;
4. Zorg voor goede bereikbaarheid door in te zetten op mobiliteit (goed OV) en infrastructuur (wegen, veiligheid maar ook digitaal);
5. Draag actief bij aan het stimuleren van gezondheid, ontmoeting en welzijn in het kader van een inclusieve leefomgeving.

Kernboodschap uit de vier bijeenkomsten

Maak keuzes, houd het menselijk, en zorg voor samenhang. Bewoners vragen om een omgevingsvisie die richting geeft, ruimte biedt aan lokale initiatieven en waarin de leefbaarheid van Fryslân het vertrekpunt is.

Opbrengsten online participatie

Deelnemers:

- Online deelnemers aan Stim Fan Fryslân
- Online deelnemers Povi.frl

1. De 30-minuten gemeenschap

De deelnemers ervaren bereikbaarheid en nabijheid van basisvoorzieningen als cruciaal voor leefbaarheid. De zorgen richten zich vooral op kleine kernen, waar winkels, scholen en zorg- en ontmoetingsplekken onder druk staan.

Daarnaast wordt demografische krimp en vergrijzing breed gedeeld als strategisch aandachtspunt. Men maakt zich zorgen over het verdwijnen van jonge gezinnen uit dorpen. Betaalbare en passende woningen voor starters en jonge gezinnen worden gezien als voorwaarde om voorzieningen op peil te houden.

Ook in groeiende kernen speelt de 30-minutenlogica. Zo wordt Joure genoemd als voorbeeld waar de uitbreiding van woonwijken niet is gevolgd door een evenredige spreiding van scholen en supermarkten. Dit leidt tot onveilige verkeerssituaties (zoals het oversteken van de Haskerveldweg door jonge kinderen) en langere afstanden tot dagelijkse voorzieningen. Tot slot wordt benadrukt dat fysieke nabijheid van voorzieningen moet samengaan met behoud van ons karakteristieke landschap en leefkwaliteit. Grootschalige ontwikkelingen moeten zorgvuldig worden afgewogen om de Friese ruimte te behouden.

2. Gezonde leefomgeving

Een gezonde leefomgeving wordt breed opgevat: van fysieke gezondheid tot mentale veerkracht en een toekomstbestendig landschap.

3. Voeding, landbouw en biodiversiteit

De online deelnemers pleiten voor een landbouwtransitie die leidt tot gezonde bodem, water en lucht, met minder afhankelijkheid van bestrijdingsmiddelen. Er is specifieke zorg over spuitgebruik in de nabijheid van woonkernen (bijv. rond Boornbergum). Suggesties zijn onder meer:

- adviesplicht van de GGD bij gebruik van bestrijdingsmiddelen;
- stimuleren van regionale voedselketens en voedselcoöperaties;
- faciliteren van regeneratieve, vooral plantaardige landbouw.

4. Fysieke omgeving en milieukwaliteit

Er is waardering voor de relatief gezonde Friese leefomgeving, maar er zijn ook aandachtspunten zoals staalslakken, overmatig gebruik van landbouwgif, en uitstoot van verkeer en houtstook (houtkachels, hot tubs, vuurkorven). Overlast door particuliere houtstook wordt als een groeiend gezondheidsprobleem ervaren, maar men erkent dat handhaving lastig is met de huidige capaciteit.

5. Mentale gezondheid en sociale cohesie

Meerdere online bijdragen leggen een verbinding tussen leefomgeving en mentale gezondheid. Een omgeving die uitnodigt tot ontmoeting, beweging en zingeving wordt als essentieel gezien. Positieve Gezondheid en Bloeizones worden hierbij als inspirerende bewegingen genoemd.

6. Toekomstbestendigheid en systeemgrenzen

Het herstel van natuur en leefomgeving is vooral een generatiestrijd. Maak een visie die niet alleen symptoombestrijding biedt, maar structureel bijdraagt aan robuuste ecosystemen en adaptatie aan klimaat en demografie.

7. Energie en innovatie

Energietransitie en netcongestie worden erkend als grote opgaven. De provincie moet ruimte creëren voor innovatieve duurzame start-ups en de regeldruk verlagen. Denk aan initiatieven als Ocean Grazer, Redstack en SeaCurrent. Houdt daarbij oog voor het belang van noordelijke samenwerking.

8. Veilige leefomgeving

Veiligheid wordt vrijwel overal gekoppeld aan verkeersveiligheid. Veel antwoorden zijn gericht op het ervaren onveilige situaties door hoge snelheden, slechte verlichting of de combinatie van landbouwverkeer, fietsers en voetgangers. De grootste frustratie is het gebrek aan handhaving: regels zijn er, maar worden onvoldoende toegepast. Dit geldt ook voor vuurwerkoverlast, die al ver voor de jaarwisseling begint, en die voor sommigen (zoals huisdierenbezitters) tot ernstige hinder leidt.

Deelnemers vinden dat meldingen niet of te laat worden opgepakt, waardoor onveilige situaties blijven bestaan. Lokale kennis wordt onvoldoende benut bij het bepalen van maatregelen.

Tegelijkertijd waarschuwt één groep dat te veel fysieke maatregelen (drempels, borden) kunnen leiden tot schijnveiligheid en dat gedragsbeïnvloeding belangrijker is.

Ook wordt gepleit voor veilige, toegankelijke speelplekken en goed onderhouden wandel- en fietsroutes. Bescherming tegen risico's in de natuur (bijv. waterveiligheid, recreatie) wordt genoemd als provinciale verantwoordelijkheid.

9. Inclusieve leefomgeving

Inclusie wordt breed geïnterpreteerd, maar de online deelnemers hechten vooral aan betrokkenheid, toegankelijkheid en recht doen aan verschillende doelgroepen.

10. Participatie en vertrouwen

Online deelnemers ervaren dat zij pas laat in processen worden betrokken, wanneer plannen al grotendeels vaststaan. Zij vragen om vroegtijdige, open participatie, en om representatieve vormen van betrokkenheid (bv. niet uitsluitend via Plaatselijk Belang). Voorstellen zijn onder andere:

- jaarlijkse of periodieke bewonersenquête's;
- beter zichtbare en nabije volksvertegenwoordigers;
- participatie met daadwerkelijke invloed.

11. Toegankelijkheid en kwetsbare doelgroepen

Toegankelijkheid wordt gezien als een basisvoorwaarde. Men geeft aan dat meedenken en meedoen voor mensen met een beperking meer tijd kost en vragen daarom om passende vergoeding en ondersteuning. Daarnaast wordt aangedrongen op voldoende ruimte voor woningbouw voor mensen met speciale woonbehoeften.

12. Friese taal en cultuur

Inclusie betekent voor de deelnemers ook dat ruimhartig wordt omgegaan met Friese taal, cultuur en identiteit binnen ruimtelijke ontwikkelingen en communicatie.

13. Heldere rolverdeling

Een deel van de reacties vraagt expliciet om realistische rolafbakening: de Omgevingsvisie moet zich richten op provinciale verantwoordelijkheden en niet vervallen in herhaling van gemeentelijke taken, om regeldruk en vertraging te voorkomen.

Opbrengsten participatie maatschappelijk middenveld

Deelnemers:

- Circa 30 vertegenwoordigers uit het maatschappelijk middenveld

De bijeenkomst was bedoeld om signalen, zorgen en kansen uit het veld op te halen. Dit verslag biedt een beknopt overzicht van de opbrengsten van deze bijeenkomst.

Belangrijkste overkoepelende signalen

- Er is meer ambitie nodig in alle vier de ambities; de huidige kaders worden onvoldoende richtinggevend gevonden;
- Duidelijke keuzes en hoofdstructuren zijn essentieel; vraag om kaartgestuurde onderbouwing;
- Er is sterke behoefte aan integrale gebiedsprocessen, samenwerking en continuïteit in het proces;
- Gezondheid, wonen, water & bodem sturend, en energie-inpassing worden als kritische thema's gezien die stevig verankerd moeten worden;
- Men verwacht dat de provincie nadrukkelijker regie pakt op complexe, gebiedsgerichte opgaven.

Opbrengsten per ambitie

Ambitie 1: Naar een schone, gezonde, inclusieve en veilige leefomgeving met identiteit

- De huidige wettelijke minimumeisen zijn onvoldoende om een gezonde leefomgeving te realiseren; dat vraagt om een hogere ambitie vanuit de provincie.
- Een integrale benadering van gezondheid en veiligheid is cruciaal (lucht, geluid, voedselomgeving, pesticiden);
- Ruimte voor groen, bewegen, ontmoeten en een sterke koppeling met landschap en erfgoed.
- Inclusiviteit betekent kunnen meedoen; aandacht voor functies van maatschappelijke waarde.
- Vergrijzing vraagt om passende woonconcepten en betaalbare voorzieningen.

Ambitie 2: Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân

- Maak duidelijke keuzes in landbouw-natuurverhouding; natuur breder kijken dan alleen NNN;
- Water & bodem sturend moet zichtbaar worden in kaarten;
- Economisch houdbare duurzame landbouw vraagt beleidsmatig perspectief en goede gebiedsprocessen;
- Belangen tussen gebiedstypen (Lage Midden, zand, klei) moeten beter verbonden worden;
- Meer aandacht voor zoetwater, hittestress, ecosysteemdenken en gezondheid i.r.t. landbouw;
- Wens voor gedeeld toekomstperspectief 2050.

Ambitie 3: Naar vitale steden en dorpen in een verbonden Fryslân

- De woonopgave vraagt om urgentie: beschikbaarheid, betaalbaarheid en diversiteit.
- Ruimte voor nieuwe woonvormen en meer focus op transformatie van bestaand vastgoed.
- Energie-infrastructuur moet vooraf goed worden onderzocht (netbewuste woningbouw).
- Pleidooi voor sterke intergemeentelijke regie, o.a. bij bedrijventerreinen.
- OV is randvoorwaarde voor regiokernen; verzorgingsgebieden breder bepalen (banen + voorzieningen).
- Interesse in gemeenschapstuinen en sociale cohesie als onderdeel van brede welvaart.

Ambitie 4: Naar een fossielvrije en circulaire samenleving

- Visie moet concreter en meer richtinggevend zijn; geen versnippering.
- Koppeling met relevante beleidsdocumenten wordt verwacht (o.a. Schone Lucht Akkoord).
- Mobiliteit: aandacht voor Afsluitdijk, brugonderhoud, fietssnelwegen, OV en waterveiligheid.
- Economie: circulariteit vanaf de start meenemen in ontwerp van bedrijventerreinen; stimuleren van korte ketens, plantaardige eiwitten, reststroomenergie.
- Energie: duidelijke keuzes over wind, lokale energiegemeenschappen, gezondheidseffecten, besparing, en een eerlijke verdeling van lusten en lasten.
- Wens om Waddeneilanden neer te zetten als voorbeeldregio duurzame mobiliteit en energie.

Wat het meest opvalt

- De deelnemers aan deze sessie geven aan dat de provincie meer richting en regie moet tonen, zowel inhoudelijk als procesmatig;
- Gezondheid wordt als thema gezien dat door alle ambities heen loopt;
- Water, bodem en energie-infrastructuur worden als bepalend beschouwd voor toekomstige ruimtelijke keuzes;
- De vraag naar kaartbeelden en scenario's is breed: keuzes moeten zichtbaar, uitlegbaar en gebiedsgericht worden;
- Er is grote waardering voor het gesprek, maar ook de wens voor structurele terugkoppeling en vervolg.